

ETHISCHE HEURISTIEK: VOORBEELD VAN TOEPASSING

Dietlinde Wouters

Centrum voor Logica en Wetenschapsfilosofie

Universiteit Gent (UGent)

Blandijnberg 2, B-9000 Gent, België

Dietlinde.Wouters@ugent.be

Toelichting

In dit document wordt de ethische heuristiek verduidelijkt door toepassing op het volgende geval:

Een groep onderzoekers doet onderzoek naar agressief gedrag bij ratten. Ze ontdekken dat ratten zeer agressief en gewelddadig worden wanneer men hen een specifiek hormoon toedient. Het hormoon is wat zijn structuur en functie betreft zeer gelijkaardig aan het hormoon testosteron. Onderzoek naar het hormoon kan daarom waarschijnlijk meer kennis opleveren over de relatie tussen testosteron en menselijke agressie. Wanneer het hormoon toegediend wordt bij de ratten, worden de dieren echter zo agressief dat ze elkaar aan stukken scheuren. Veel ratten sterven bijgevolg. Het blijkt moeilijk om de dosering aan te passen om het leven van de ratten te redden want de ratten reageren heel verschillend op het hormoon. Bij sommige ratten was een lage dosis reeds voldoende, bij andere ratten moet er veel meer van het hormoon toegediend worden. Wanneer een groep dierenactivisten over het experiment hoort, vragen zij om de studie stop te zetten.¹

Dankwoord

Deze tekst kwam tot stand in het kader van het onderzoeksproject “Ethische Richtlijnen voor Wetenschappelijk Onderzoek in de Geesteswetenschappen” dat gefinancierd werd door het Facultair Onderzoeksfonds van de Faculteit Letteren & Wijsbegeerte. De auteur dankt de promotoren van dit project (Prof. Dr. Erik Weber en Prof. Dr. Tom Claes) voor hun feedback op eerdere versies van deze tekst.

---

¹ D. RESNIK, *The Ethics of Science. An Introduction*, London/New York: Routledge, 1998, pp. 194-195.

ETHISCHE HEURISTIEK: VOORBEELD VAN TOEPASSING

I. Verkenning

1. *Welke vragen?*

Moeten de onderzoekers het onderzoek stoppen? Is het experiment voldoende ethisch? Een gelijkaardige studie op mensen zou onethisch zijn, kunnen we daarom stellen dat het voor dieren ook zo is of zijn er betekenisvolle verschillen die de situatie anders maakt? Hoe bruikbaar zijn de resultaten van het onderzoek?

II. Explicitering

2. *Wat is de centrale morele vraag?*

Is dit onderzoek moreel toelaatbaar?

3. *Wat zijn de handelingsmogelijkheden?*

- (a) Stopzetten van onderzoek.
- (b) Doorzetten van onderzoek in zijn huidige vorm.
- (c) Het onderzoek uitstellen en een alternatief onderzoeksplan bedenken (met meer aandacht voor het dierenwelzijn) om de gewenste informatie te bekomen.

4. *Welke feitelijke informatie ontbreekt er?*

Hoe belangrijk is het onderzoek? Hoe bruikbaar zijn de resultaten? Hoe zeker zijn de onderzoekers dat er conclusies getrokken kunnen worden over de relatie tussen testosteron en menselijke agressie? Kunnen er andere onderzoeken gedaan worden om dit verband te bestuderen?

III. Analyse

5. *Wat zijn de perspectieven van de betrokkenen*

Ratten: Het onderzoek heeft een negatief effect op hun welzijn, veel van de ratten die als proefdier gebruikt worden overleven de studie niet.

Onderzoekers: De onderzoekers willen de studie doorzetten om meer te weten te komen over agressie bij ratten en om mogelijk meer te weten over de relatie tussen de aanwezigheid van het hormoon testosteron en menselijke agressie.

Dierenrechtenactivisten: Dierenrechtenactivisten vinden dat het experiment niet diervriendelijk is en zijn van mening dat het onderzoek daarom moreel onaanvaardbaar is. Zij willen dat de onderzoekers het onderzoek staken.

6. *Formulering van de relevante argumenten*

Pro optie A:

Argument A1: De studie is niet diervriendelijk.

Argument A2: Veel ratten sterven.

Argument A3: Het onderzoeksonderwerp is niet concreet genoeg om de dieren ervoor op te offeren. Het gaat bijvoorbeeld niet om onderzoek naar een specifieke ziekte, maar naar het verband tussen hormonen en een specifiek gedrag of karaktereigenschap.

Argument A4: We zijn niet zeker dat we uit de resultaten geldige conclusies kunnen trekken over het verband tussen testosteron en agressie bij mensen.

Argument A5: Er zijn andere manieren mogelijk om meer te weten te komen over de relatie tussen het hormoon testosteron en menselijke agressie.

Contra optie A:

(zie pro optie B)

Pro optie B (= contra optie A)

Argument B1: Via het onderzoek komen we meer te weten over de stof en agressie bij ratten en dat kan ons mogelijk meer inzicht geven in de relatie tussen het hormoon testosteron en menselijke agressie.

Argument B2: We zijn de studie al begonnen, het is beter om door te gaan want anders zijn de dieren voor niets gestorven.

Contra optie B:

Zie argumenten A1 tot A5 (pro optie A) en argument C1 (pro optie C).

Pro optie C:

Argument C1: Het onderzoek is interessant in zijn opzet, maar het is onnodig dat zoveel dieren lijden en sterven. Het experiment zou diervriendelijker gemaakt moeten worden.

Contra optie C:

Argument C2: Het heeft geen zin om het experiment aan te passen, want onderzoek heeft aangetoond dat de ratten onderling heel verschillend reageren op de dosis. Voor sommige ratten is een kleine dosis voldoende, maar soms hebben ze een veel grotere dosis nodig. Het experiment aanpassen door de dosis te verlagen is daarom geen optie.

7. *Welke waarden/normen zijn relevant?*

Dierenwelzijn

Het belang van kennisverwerving (medische kennis).

8. *Kunnen we steunen op analoge gevallen?*

Een gelijkaardige studie met mensen als onderzoeksobject zou niet aanvaardbaar zijn. Er is een groot verschil tussen ratten en mensen, maar het kan eventueel als een ondersteunend argument dienen voor de stopzetting van het experiment.

IV. Een mogelijke afweging²

9. *Wat is het gewicht van de verschillende perspectieven, argument, waarden, normen, overeenkomsten/verschillen met andere gevallen?*

Argument A1: Dit is een sterk argument vanuit het idee dat dierenwelzijn belangrijk is.

Argument A2: Dit is een sterk argument vanuit het idee dat dierenwelzijn belangrijk is.

Argument A3: Dit is een redelijk sterk argument maar het heeft een betere onderbouwing nodig. We zouden hier moeten afwegen hoe belangrijk het onderzoeksonderwerp is en waar het concreet toe bij draagt.

Argument A4: Dit is een sterk argument, we weten inderdaad niet zeker of men vanuit het onderzoek over ratten kan extrapoleren naar mensen.

Argument A5: Dit is een redelijk sterk argument, maar het heeft een betere onderbouwing nodig waarvoor we extra informatie nodig hebben.

Argument B1: Dit is een zwak argument omdat we nog niet zeker zijn wat de kennis is die we zouden kunnen afleiden. We weten niet zeker of men vanuit het onderzoek over ratten kan extrapoleren naar mensen.

Argument B2: Dit is een zwak argument. Het is niet omdat er al "kwaad" geschied is (het doden van ratten) dat we dit moeten verderzetten om het voorbije "kwaad" zin te geven.

Argument C1: Dit is een redelijk sterk argument, maar op het eerste zicht lijkt de aanpassing niet eenvoudig.

Argument C2: Dit is een sterk argument, onderzoek toonde aan dat de aanpassing van de dosis onmogelijk is en het is moeilijk om het onderzoek op een andere manier diervriendelijker te maken.

Dierenwelzijn en het belang van kennisverwerving zijn twee belangrijke waarden die in deze context onverzoenbaar zijn. In de gegeven context lijkt kennisverwerving minder belangrijk dan dierenwelzijn omdat de vooropgestelde kennis nog vaag blijft en niet lijkt bij te dragen aan een duidelijk en belangrijk kennisdoel, zoals de behandeling van een concrete ziekte.

De analogie met de mens is interessant, maar de verschillen tussen de mens en de rat lijken te groot om hieruit conclusies te trekken.

10. *Welke handelingsmogelijkheid verdient de voorkeur op grond van de afweging?*

Optie A: Het stopzetten van het onderzoek.

Of

Optie C: Het onderzoek uitstellen en een alternatief onderzoeksplan bedenken (met meer aandacht voor het dierenwelzijn) om de gewilde informatie te bekomen.

V. Aanpak

11. *Wat zijn de concrete stappen?*

1. Onderzoek stoppen

2. Eventueel op zoek gaan naar alternatieve manieren om onderzoek te doen naar de relatie tussen de aanwezigheid van het hormoon testosteron en agressie bij mensen.

---

² Vanaf hier is het doorlopen van het stappenplan persoonlijk. Mogelijk beoordelen andere onderzoekers de argumenten, waarden en analogieën op een andere manier. Het stappenplan leidt niet noodzakelijk naar eenzelfde uitkomst voor verschillende onderzoekers, maar helpt wel een rationele en overwogen keuze te maken.